

Ý thức môi sinh và hạt giống nghiệp

ISSN: 2734-9195 08:05 15/06/2025

Hành động vứt rác bừa bãi không chỉ gây hậu quả tức thời như ô nhiễm, mất mỹ quan, mà còn gieo vào tâm thức thói quen bất cẩn, vô trách nhiệm và vô minh.

Tác giả: **Nguyễn Gia Long - TP.HCM**

Trong suốt nhiều thập kỷ qua, đô thị Việt Nam đã không ngừng mở rộng, hiện đại hóa, cùng với đó là sự lan tỏa của các dịch vụ hạ tầng, tiện ích sinh hoạt như điện, nước, giao thông, và đặc biệt là hệ thống quản lý rác thải. Những chiếc thùng rác công cộng tưởng như là vật dụng tầm thường thực ra lại là một thứ quan trọng của đời sống văn minh và ý thức cộng đồng.

Chúng không chỉ chứa rác, mà còn “chứa” cả nhân cách đô thị của một cộng đồng cư dân.

Tuy nhiên, ở các vùng ven và làng quê đang đô thị hóa, ta lại dễ dàng bắt gặp sự vắng bóng của những chiếc thùng rác như thế. Những con ngõ làng kang trang, những khu dân cư xây mới quy hoạch bài bản nhưng rác thải sinh hoạt thì lại vứt vương vãi ở góc cống, bờ ruộng, gốc cây.

Câu hỏi đặt ra: Vì sao khi nhà cửa đã lên tầng, đường đã đổ bê tông, mà thùng rác thì vẫn chưa có?

Vấn đề chưa phải là cái thùng, mà là ý thức

Trong triết lý Phật giáo, mỗi hành động dù nhỏ như nhặt rác hay vứt rác đều là một nghiệp và sẽ tạo ra quả báo tương ứng. Trong Kinh Trung Bộ (Majjhima Nikāya), dạy rằng: “*Chúng sinh là chủ nhân của nghiệp, là thừa tự của nghiệp, nghiệp là thai tạng, là quyền thuộc, là điểm tựa.*”

Hành động vứt rác bừa bãi không chỉ gây hậu quả tức thời như ô nhiễm, mất mỹ quan, mà còn gieo vào tâm thức thói quen bất cẩn, vô trách nhiệm và vô minh. Khi thói quen này lan rộng trong cộng đồng, nó tạo thành một nghiệp cộng, khiến làng quê dần trở nên ngột ngạt, bất an, và mất đi sự trong lành vốn có của một môi trường nông thôn.

Ngược lại, hành vi bỏ rác đúng nơi quy định dù là nhỏ nhất, là một hành vi có chính niệm, là một phần trong thực hành giới - định - tuệ. Chỉ khi ta ý thức được hậu quả của hành vi mình gây ra cho chính mình, cho người khác và cho thế hệ tương lai thì hành vi đó mới được chuyển hóa từ “*thói quen*” sang “*đạo đức*”.

Góc nhìn tâm lý học và xã hội học: Thùng rác và ý thức công dân

Tâm lý học xã hội cho thấy rằng môi trường sống có ảnh hưởng ngược trở lại đối với hành vi của con người. Khi không có thùng rác, hoặc thùng rác quá xa, người dân sẽ dễ biện minh cho việc xả rác bừa bãi. Theo thuyết hành vi của Bandura, con người dễ học theo hành vi của cộng đồng xung quanh - nghĩa là nếu thấy người khác xả rác, ta cũng sẽ dễ làm theo mà không hổ thẹn.

Tuy nhiên, nếu tại điểm công cộng có đặt thùng rác, kèm theo thông điệp giáo dục phù hợp, thì hành vi xả rác đúng nơi sẽ dần hình thành như một phản xạ tích cực. Đây là ứng dụng thực tiễn của mô hình tâm lý học hành vi: môi trường → nhận thức → hành vi → hình thành thói quen → tái lập ý thức.

Từ đó, ý thức cá nhân dần chuyển hóa thành ý thức cộng đồng, đóng vai trò như một “*nội giới luật*” tự vận hành mà không cần ai cưỡng ép. Phật giáo gọi đó là giới đức - giới hạnh: không phải vì sợ luật pháp, mà vì tôn trọng sự sống và môi trường chung.

Số liệu - ý thức - nhân quả

Theo Báo cáo Môi trường Quốc gia 2023, Việt Nam phát sinh khoảng 60.000 tấn chất thải sinh hoạt mỗi ngày, trong đó khu vực đô thị chiếm khoảng 60% (tương ứng khoảng 35.600 tấn/ngày). Tuy nhiên, chỉ 15-20% trong số này được phân loại, tái chế hoặc xử lý hợp vệ sinh.

Khu vực nông thôn mỗi ngày phát sinh khoảng 29.700 tấn rác thải sinh hoạt, trong đó gần 22% không được thu gom hoặc xử lý đạt chuẩn, đặc biệt tại các tỉnh miền núi và vùng sâu.

Mỗi năm, rác thải sinh hoạt tại nông thôn tăng trung bình 10-16%, trong khi hệ thống hạ tầng thu gom không tăng tương ứng. Sự thiếu vắng thùng rác công cộng càng khiến người dân khó hình thành thói quen vứt rác đúng chỗ.

Từ góc nhìn Phật học, đây là vòng lặp nhân quả rất cụ thể: ý thức kém → hành vi bất thiện → môi trường ô nhiễm → xã hội bất an → con người nhận lại quả báo từ chính môi trường mình tạo ra.

Hình ảnh minh họa (sưu tầm).

Từ làng quê đến đạo lý sống xanh: Phật giáo và môi trường

Phật giáo nguyên thủy và đại thừa đều nhấn mạnh đến tâm từ bi với vạn vật, trong đó môi trường sống là biểu hiện cụ thể của sự hài hòa giữa con người – thiên nhiên – pháp giới. Trong Kinh Tăng Chi Bộ (AN 3.99) dạy: *“Có ba loại bố thí tối thượng: bố thí vật chất, bố thí pháp, và bố thí không sợ hãi. Giữ gìn môi trường sống trong lành chính là một hình thức bố thí không sợ hãi – giúp muôn loài sống an ổn.”*

Việc lắp đặt thùng rác công cộng ở làng quê không chỉ là vấn đề kỹ thuật hạ tầng, mà còn là biểu hiện của sự tu dưỡng đạo đức cộng đồng. Đó là lúc một ngôi làng trở thành nơi *“thực hành giới luật Phật giáo”* qua hình thức bảo vệ môi sinh, chăm sóc cảnh quan, và gieo trồng ý thức trong từng hành vi nhỏ.

Việc lắp đặt thùng rác nên đi kèm với:

Biển báo và hướng dẫn bỏ rác bằng ngôn ngữ dễ hiểu;

Chương trình giáo dục môi trường trong nhà trường làng xã;

Tổ chức ngày hội vệ sinh làng xóm gắn với văn hóa tâm linh: dâng rác như một hình thức “*dọn dẹp tâm thức*”.

Chính quyền địa phương không chỉ “*đặt thùng*” mà cần “*gieo hạt giống ý thức*”.

Một chiếc thùng rác công cộng có thể nhỏ bé, nhưng nó tượng trưng cho một nền văn hóa biết nhìn xa – nơi hành vi cá nhân được đặt trong bối cảnh cộng đồng, và đạo đức được gắn với môi trường sống. Chúng ta không chỉ cần đô thị hóa về mặt hạ tầng, mà còn cần một đô thị hóa trong ý thức. Bởi mỗi mẩu rác được bỏ đúng chỗ là một hạt giống thiện lành gieo vào hiện tại – và sẽ đơm hoa trong tương lai bằng một môi trường lành sạch, một cộng đồng có văn hóa, và một xã hội an lạc đúng nghĩa.

Tác giả: **Nguyễn Gia Long - TP.HCM**